

Kunnskapsdepartementet
v/sekretariatet for Opplæringslovutvalget

BEHOV FOR SKJERPET LOVGIVNING FOR SKOLEBIBLIOTEK

Foreningene bak Aksjon skolebibliotek, i samarbeid med forsker Joron Pihl, kommer herved med sitt innspill til Opplæringslovutvalget.

Loven slik den er i dag begrunner ikke i tilstrekkelig grad skolebiblioteket som del av den pedagogiske virksomheten. Uten en slik begrunnelse i loven og uten at det sies noe om kvaliteten på tjenesten, vil tilbudet til den enkelte elev og lærer være mer eller mindre vilkårlig og opp til den enkelte skoleledelse å bestemme.

Det er behov for en markant styrking av bibliotektilbudet til norske skoleelever og vi foreslår følgende endringer i Opplæringsloven med forskrifter. Forslaget baserer seg på dagens struktur med paragraf § 9-2 i loven og kapittel 21 i forskriften:

Forslag til ny lovtekst

§ 9-2. Rådgiving og skolebibliotek

Skolen skal ha skolebibliotek. Skolebiblioteket skal være en integrert del av skolens pedagogiske virksomhet.

Departementet kan gi nærmere forskrifter.

Forslag til ny forskrift

Kapittel 21. *Skolebibliotek* (Opplæringslova § 9-2 andre ledd):

§ 21-1. Skolebiblioteket skal være et sentralt redskap i elevenes læring gjennom å tilby et variert tilfang av informasjon og litteratur både i fagene og som grunnlag for tilpasset opplæring.

§ 21-2. Elevene skal ha tilgang til skolebiblioteket i skoletiden. Skolebiblioteket bør benyttes aktivt på alle klassetrinn.

§ 21-3. Elevene skal ha et skolebibliotek som innholdsmessig er utstyrt for å møte de behov som følger av den ordinære opplæringen.

§ 21-4. Skolebiblioteket skal driftes og utvikles av personale med bibliotekfaglig kompetanse. På større skoler bør skolebiblioteket være bemannet i hele skoletiden.

§ 21-5. Skolebibliotekaren skal samarbeide aktivt med lærerne om bruk av biblioteket i arbeidet med å styrke elevenes grunnleggende ferdigheter.

§ 21-6. Skoleledelsen er ansvarlig for at skolebiblioteket er forsvarlig utrustet og bemannet.

§ 21-7. Rektor er ansvarlig for at skolebibliotekaren aktivt involveres i skolens pedagogiske utviklingsarbeid.

§ 21-8. Tilgangen til skolebibliotek kan unntaksvis sikres gjennom avtalefestet samarbeid med andre bibliotek.

Forslaget gir rom for lokale tilpasninger slik at skolebibliotekets organisering, omfang og innhold kan tilrettelegges skolens størrelse og lokale forhold.

Bakgrunn og begrunnelse

Forskning fra USA[1] viser at "langlesing" minker blant unge. Dette kan ha alvorlige følger i et samfunn der mange yrker blir automatisert og høyere utdanning blir stadig viktigere for å bli en integrert del av arbeidslivet. Det har potensielt store samfunnsmessige konsekvenser om studenter ved høyere utdanningsinstitusjoner ikke klarer å lese lengre fagtekster. Ungdom som imidlertid leser mellom 30 minutter til 2 timer daglig for fornøynsens skyld, skårer best av alle på leseferdighet og har bedre skår både i matte og naturfag[2].

Barn og unge søker ofte informasjon gjennom åpne kilder på internett, men er ikke tilstrekkelig kritiske til det de leser[3]. I tillegg viser nyere forskning at utbytte av lesing av lengre tekster på skjerm er dårligere enn utbyttet av lesing på papir[4]. Dette tilsier at alle skoler bør ha gode skolebibliotek som integreres i det pedagogiske arbeidet.

Kirke-, utdannings- og forskningskomiteens innstilling 19 S (2016-2017) til St.meld. 28 (2015-2016) sier:

Komiteen viser til at retten til tilgang til skolebibliotek er lovfestet i opplæringsloven. Skolebibliotekene er og skal være en læringsarena i og på tvers av alle fag, og et samlingspunkt som både formidler litteratur og digitale læringsressurser, uavhengig av lesenivå og funksjonsnivå. Komiteen vil understreke viktigheten av at skolebibliotekene blir brukt systematisk i opplæringen, at de styrker sin pedagogiske rolle og blir en integrert del av skolens opplæringsvirksomhet. I tillegg til ferdighetsutvikling kan gode skolebibliotek være en inkluderingsarena som bidrar til å utjevne sosiale, kulturelle og digitale skiller, og som fremmer personlig vekst hos den enkelte elev.

Komiteen viser her etter vår mening en god forståelse av hva et skolebibliotek og dets oppdrag er. Praksis i skole-Norge er likevel en helt annen, noe som bekrefter at dagens lov og forskrift er svak og bør endres.

Økt juridisk ansvar

Statistikk og undersøkelser viser at skolebiblioteket ofte nedprioriteres, både faglig og økonomisk i skolene. Til tross for bred politisk og faglig enighet om *verdien* av skolebiblioteket, ivaretas det ikke i praksis:

NIFU peker i sin evaluering[5] av *Program for skolebibliotekutvikling 2009-2013* at mange skoler mangler et fungerende bibliotektilbud. NIFU forklarer situasjonen med mangel på politiske prioriteringer og mangel på klare retningslinjer. Rapporten anbefaler departementet å vurdere en tydeligere opplæringslov, definere nasjonale krav til utrustning, samarbeid med folkebibliotek og en integrering av skolebibliotek i det pedagogiske arbeidet. Rapporten sier også at:

utdanningspolitiske prioriteringer på statlig nivå ses som en nødvendig forutsetning for å realisere et løft på dette (skolebibliotek) området. Det som ikke blir prioritert på statlig nivå blir heller ikke prioritert på lavere nivå i utdanningssystemet.

Skolebibliotek var en del av Utdanningsdirektoratets undersøkelse i *Spørsmål til Skole-Norge* i 2009, 2013 og 2018. Undersøkelsene viser at skoleledere ikke bruker skolebiblioteket etter intensjonen eller har utviklingsplaner for skolebiblioteket. Det er skoleleders eget skjønn og vurderinger som avgjør skolebibliotekets rolle på skolene. Elevenes bibliotektilbud i skolen overlates til ildsjeler og tilfeldigheter.

Forskning fra OsloMet[6] viser at kun et fåtall av skolene i Norge integrerer skolebiblioteket i det pedagogiske arbeidet, og kun et lite mindretall har skolebibliotekarer med bibliotekfaglig kompetanse i skolebibliotek.

Bruk av skolebibliotek

Et skolebibliotek skal brukes som støtte for elevene i å nå målene som ligger i læreplanene. Det gjelder både den generelle delen, som omhandler dannelse og kultur og som skal gjøre elevene til hele, selvstendige mennesker, og det gjelder grunnleggende ferdigheter, som i lesing betyr å kunne finne informasjon, forstå resonnementer og forholde seg kritisk og selvstendig til tekster. Også i de fagspesifikke læreplanene som matematikk og samfunnsfag er skolebibliotekene sentrale.

Styrking av skolebibliotek i Opplæringsloven for å realisere målene i læreplanene

Opplæringsloven legger juridiske føringer for realisering av målene i læreplanene.

De nye læreplanene som er under utarbeiding begrunnes slik av Utdanningsdirektoratet: «Vi trenger barn og unge som reflekterer, er kritiske, utforskende og kreative.»

Et gjennomgående kjerneelement i de nye læreplanene er «utforsking.» I samfunnsfag er kjerneelementet formulert slik: «undring og utforsking», i historie: «utforskende historie og kildekritisk bevissthet», i naturfag: «gjennom utforskning og erfaring forstå verden omkring seg i et naturvitenskapelig perspektiv», i geografi: «utforsking og geografisk metoder, i norskfaget: «kritisk tilnærming til tekst», i KRLE og religion og etikk: «utforsking av religioner og livssyn med ulike metoder» og utforsking av eksistensielle spørsmål og svar», i matematikk: «utforsking og problemløsning».

Å utforske vil si å undersøke et problem/fenomen med utgangspunkt i ulike relevante kilder om problemet/fenomenet. Dette er en nødvendig forutsetning for utvikling av kritisk bevissthet om fenomenet. At «utforsking» har fått en helt sentral plass som kjerneelement i de nye læreplanene, innebærer et markant skifte i læringssyn og pedagogiske metoder, som krever tilgang til, og arbeid med et bredt utvalg av litteratur utover læreboka.

For å realisere målene om å utvikle reflekterte, kritiske, utforskende og kreative barn og unge, er det en forutsetning at elevene får arbeide med et rikt utvalg av litteratur og andre kilder som utgangspunkt for *utforsking* i fagene og på tvers av fag. Til dette trengs gode skolebibliotek som integreres i det pedagogiske arbeidet på alle nivåer i utdanningsløpet.

Barn og unge trenger å lære bruk av bibliotekets ressurser i arbeidet med å undersøke fenomener, herunder tilegnelse av informasjonskompetanse. Dette er en helt nødvendig i vårt samfunn hvor det store flertallet går videre og tar høyere utdanning.

«Interkulturell kompetanse» og kompetanse i «språklig og kulturelt mangfold» er kjerneelementer i de nye læreplanene. Interkulturell kompetanse innebærer «Å lære om og utforske andre språk, kulturer, levesett og tenkemåter», og å «å utvikle nysgjerrighet, innsikt i og forståelse for kulturelt og språklig mangfold, både lokalt og globalt for å samhandle med andre.»

Igjen fordrer disse kjerneelementene i læreplanene at elevene arbeider med et variert utvalg av litteratur med utgangspunkt i, og om ulike språk og kulturer. Å lese et bredt utvalg av skjønnlitteratur og faglitteratur er en vesentlig forutsetning for å utvikle interkulturell kompetanse og kompetanse om språklig mangfold. Til dette trengs gode skolebibliotek og bruk av skolebiblioteket som læringsarena i elevenes utforsking og læring.

Elevpopulasjonen i skolen er språklig og kulturelt mangfoldig. Skolebiblioteket (og folkebiblioteket) har mangfoldige læremidler til mangfoldige elever. Dette legger svært godt til rette for tilpasset og inkluderende undervisning og læring.

Et overordnet mål for skolen er at undervisning og læring skal bidra til utvikling av demokrati og medborgerskap.

Tilgang til, og bruk av gode skolebibliotek som læringsarena er en nødvendig forutsetning for å realisere de overordnede målene for skolen og kjerneelementene i de nye læreplanene.

Hva bør et skolebibliotek være?

Et skolebibliotek er mer enn et rom med bøker der elevene finner bøker. Et skolebibliotek bør være – for å sitere Kirke-, utdannings- og forskningskomiteen: *“en læringsarena i og på tvers av alle fag, og et samlingspunkt som både formidler litteratur og digitale læringsressurser, uavhengig av lesenivå og funksjonsnivå”*.

Skolebiblioteket bør være et levende rom og et verktøy i den norske skolen. IFLA/UNESCOs skolebibliotekmanifest viser til hvordan skolebiblioteket formidler informasjon og tanker som er avgjørende for å kunne fungere i dagens informasjon- og kunnskapsbaserte samfunn [7].

Innhold i skolebibliotek

Et godt skolebibliotek har aktuell litteratur som skaper leseglede, bøker som utvider pensummateriale og er et alternativ til tradisjonell tilpasset opplæring. Det gir tilgang til samlinger av høy kvalitet (trykt materiale, multimedia, digitalt materiale) og støtter skolens læreplan, herunder enkeltprosjekter og personlig utvikling.

Kompetanse i skolebibliotek

En forsknings- og kunnskapsoversikt for skolebibliotek[8] viser at det som har størst innvirkning på elevene, er ansatte med kompetanse, og at det er et samarbeid mellom lærer og skolebibliotekar. Skolebibliotekets viktigste bidrag er informasjonskompetanse, kildekritikk, leseforståelse og tilrettelagt litteratur til elever. Som på alle andre fagområder i skolen skal elevene ha krav på kvalifisert personale på skolebiblioteket. Med «bibliotekfaglig kompetanse» menes at skolebibliotekaren har én av disse tre utdanningene:

- skolebibliotekar (bachelorgrad i skolebibliotek kunnskap),
- bibliotekar med pedagogikk i fagkretsen eller med tilleggsutdanning i pedagogikk
- lærer med tilleggsutdanning i bibliotekfag/skolebibliotekfag

Departementet kan gi nærmere retningslinjer.

Samarbeid

Lærer og bibliotekarer har kompetanse på forskjellige områder, samtidig som de har felles mål og samfunnsmandat. Skolebibliotekarer skal samarbeide med skoleledelsen og lærere for å utvikle og vedlikeholde bibliotekets samling av læremidler basert på læreplaner og mangfoldet på skolen[9].

Utvikling

Statistikk for skolebibliotekene innhentes av Nasjonalbiblioteket. Datagrunnlaget for Nasjonalbibliotekets statistikk er dårlig, da svært mange skoler ikke deltar og spørsmålene i hovedsak viser til samlingen av bøker. Tilveksten av bøker per elev per år har siden 2015 vært 1,1 bok – og dette inkluderer innkjøp av pensumbøker. Uten et oppdatert og vedlikeholdt skolebibliotek vil også bruken av biblioteket gå kraftig ned i skolen.

Den som har styringsrett/instruksjonsmyndighet på et felt, bør også være myndigheten som det rapporteres til. Skolebibliotekene hører under opplæring, og statistikken bør derfor gå til Utdanningsdirektoratet og bli behandlet der.

Ansvar for skolebibliotek

Ansaret for skolebibliotektilbudet bør plasseres tydelig. Årets og tidligere *Spørsmål til Skole-Norge* og undersøkelser fra Sverige viser at rektors holdning til skolebibliotek er veldig tradisjonell. Dagens skolebibliotek skal dreie seg om utlån av bøker, skjønnlitteratur og lesing, ja – men også om mye mer, og på sitt beste er det en uvurderlig faglig ressurs for alle elever, lærere, rektorer og skoleeiere.

Avtalefestet samarbeid

Skolebibliotekets formål er å fremme elevenes læring. Derfor er det viktig at samarbeid mellom skole og folkebibliotek er avklart og avtalefestet. Samlokalisering bør kun benyttes i distriktkommuner hvor dette er helt nødvendig for at elevene skal ha tilgang til et godt skolebibliotek. Et samarbeid mellom skolebibliotek, folkebibliotek og fagbibliotek styrker tilgangen til ressurser og tjenester og fremmer felles ansvar for livslang læring.

Det er på tide med et ordentlig løft av skolebibliotektilbudet til alle elever i Norge. Det krever prioritering av skolebibliotek og ansvaret for dette i Opplæringsloven.

Utvikling av demokrati og medborgerskap forutsetter lesende barn og unge og livslang læring. Lesing er all lærings mor.

Vi avslutter med håp om at Opplæringslovutvalget ser behovet for et solid løft av bibliotektilbudet til alle landets elever.

Med vennlig hilsen

Aksjon skolebibliotek

på vegne av:

Norske Barne- og Ungdomsbokforfattere
Leser søker bok
Bibliotekarforbundet

Foreningen !les
Norsk Bibliotekforening
Joron Pihl

(med flere, ettersom vi får tommel opp)

[1] Twenge, Jean M (phD): *Psychology of Popular Media Culture. Trends in US Adolescents' Media Use, 1976-2016: The Rise of Digital Media, the Decline of TV and the (Near) Demise of Print*

[2] PISA 2009

[3] <https://forskning.no/universitetet-i-oslo-skole-og-utdanning-barn-og-ungdom/norske-15-aringer-er-ikke-kritiske-nok-til-informasjonen-de-finner-pa-nett/1220774>

[4] <https://forskning.no/universitetet-i-stavanger-internett-partner/vi-overvurderer-hvor-godt-vi-leser-pa-skjerm/321371>

[5] NIFU rapport 4/2014).

[6] Pihl, J., van der Kooij, K.S. og Carlsten, T.C. (red.) (2017): *Teacher and Librarian partnerships in Literacy Education in the 21st Century.*

[7] IFLA/UNESCO School Library Manifesto (1999).

[8] Garden, C., (2017): *Skolebibliotekets roll för elevers lärande. En forsknings- och kunskapsöversikt år 2010-2015.*

[9] IFLAs retningslinjer for skolebibliotek (2015).